

Anna Tobolska*

ZRÓŻNICOWANIE POSTAW SPOŁECZNOŚCI LOKALNYCH WOBEC INWESTORÓW ZAGRANICZNYCH

Filie i oddziały koncernów międzynarodowych są znaczącym elementem w strukturze gospodarczej miast i regionów, a w zależności od stopnia integracji z regionalnym oraz lokalnym otoczeniem gospodarczym mogą odgrywać ważną rolę w ich rozwoju. Lokalizacja filii koncernu międzynarodowego wywołuje wielorakie skutki, w różnych sferach: gospodarczej, społecznej, przestrzennej, w środowisku przyrodniczym. Do skutków w sferze społecznej można zaliczyć kształtowanie się postaw mieszkańców wobec inwestora pod wpływem wiedzy o nim oraz wykreowanego wizerunku, prowadzące w dalszej kolejności do pewnych wobec niego zachowań. Opracowanie dotyczy porównania postaw wobec inwestorów zagranicznych mieszkańców dużego miasta oraz małej gminy wiejskiej. Podstawą analizy były badania ankietowe przeprowadzone wśród mieszkańców Poznania oraz mieszkańców gminy Zbąszynek.

Filie i oddziały koncernów międzynarodowych stanowią zazwyczaj istotny czynnik w strukturze gospodarczej miast i regionów, a w zależności od stopnia integracji (zakorzenienia, *embeddedness*) z regionalnym oraz lokalnym otoczeniem gospodarczym mogą odgrywać znaczącą rolę w ich rozwoju. Lokalizacja filii koncernu międzynarodowego wywołuje skutki w różnych sferach: gospodarczej, społecznej, w środowisku przyrodniczym, a także skutki przestrzenne. W literaturze najczęściej podkreśla się skutki ekonomiczne (Stryjakiewicz 2005; Wdowicka 2008), takie m.in. jak: generowanie dochodów jednostek samorządowych i dochodów ludności, rozwój związków kooperacyjnych, realizacja inwestycji w zakresie infrastruktury i poprawy jakości środowiska, tworzenie nowych miejsc pracy. Skutki w sferze społecznej polegają na kształtowaniu się postaw mieszkańców wobec inwestora na podstawie wiedzy o nim oraz wykreowanego wizerunku, a w efekcie do określonych zachowań.

W opracowaniu podjęto próbę porównania postaw społeczności lokalnych wobec lokalizacji inwestycji zagranicznych w postaci zakładów przemysłowych, w dwóch skalach przestrzennych: małej gminy i wielkiego miasta, w celu wykrycia różnic i podobieństw. Podstawą porównania były badania ankietowe przeprowadzone wśród mieszkańców dużej aglomeracji miejsko-przemysłowej – Poznania oraz mieszkańców gminy Zbąszynek – położonej peryferyjnie, w znacznej odległości od takich aglomeracji, na pograniczu województwa wielkopolskiego i lubuskiego. W pierwszym przypadku zbadano postawy mieszkańców

---

* Instytut Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu.

Poznania wobec oddziały koncernu międzynarodowego EXIDE Technologies, który od 1995 r. jest obecny w mieście, a w drugim – postawy mieszkańców małej gminy Zbąszynek wobec oddziały koncernu międzynarodowego Swedwood, funkcjonującego na jej obszarze od 1999 r.

Postawy społeczne jako przedmiot badań geografii społeczno-ekonomicznej

Badania postaw społecznych pojawiły się w polu badawczym geografii społeczno-ekonomicznej wraz z rozwojem nurtu behawioralnego od lat 60. w geografii anglosaskiej. Nurt ten obejmował dwa rodzaje badań (Domański, Libura 1986): 1) badania ludzkich zachowań przestrzennych, 2) badania wyobrażeń, postaw i preferencji przestrzennych nazywane geografją wyobrażeń (poznawczą, *cognitive geography*). Prace z tego zakresu dotyczyły takich zagadnień jak: podróże po zakupy, wybór miejsca zamieszkania, wyjazdy rekreacyjne oraz czasoprzestrzenne ścieżki ludzi, a także preferencje przestrzenne (np. w postaci *mental maps* Goulda) czy postawy wobec środowiska naturalnego. W geografii polskiej nurt ten został opisany w pracach Jagielskiego (1977), Kortusa (1981) i Taylora (1980), natomiast szersze opracowania z tego zakresu prezentowane były raczej na gruncie badań socjologicznych i dotyczyły postaw społeczności lokalnych, zwłaszcza miejskich, wobec zjawisk gospodarczych czy przyrodniczych (Misztal 1978; Jałowiecki 1980). Dopiero w latach 80. ukazały się szczegółowe opracowania dotyczące geograficznych badań wyobrażeń, postaw i preferencji, reprezentowane głównie przez prace Domańskiego (Domański 1983, 1985, 1987, 1989a,b, 1990; Domański, Praweńska-Skrzypek 1986; Domański, Libura 1986), a pod koniec lat 90. również autorka artykułu zajmowała się analizą postaw pracowników wielkich zakładów przemysłowych wobec ich prywatyzacji (Tobolska 1997, 2004). Geografia behawioralna koncentruje się na przestrzennych aspektach procesów behawioralnych, takich jak: percepcja, poznanie, kształtowanie się postaw, oraz próbuje wykorzystać je do lepszego zrozumienia lokalizacji i rozmieszczenia zjawisk w przestrzeni (Golledge 1981, za: Domański, Libura 1986), ale także zachowań przestrzennych ludzi. Równocześnie jednak postawy ludzi nie są niezależne od miejsca (regionu, miejscowości), w którym oni mieszkają, i również dlatego stały się przedmiotem analiz geograficznych. Ponadto, jak dowodzą badania Domańskiego (1990), postawy ludzi w jednym miejscu są zależne od postaw sąsiedzkich lub w jednostkach wyższego rzędu, gdyż między postawami społecznymi w różnych punktach przestrzeni zachodzą oddziaływania. Ważnym aspektem badania postaw społecznych jest również fakt, że ich przestrzenne zróżnicowanie może być jednym z czynników lokalizacji podmiotów gospodarczych, jednym z kryteriów decydujących o lokalizacji. Odpowiedni klimat społeczny związany z postawami społecznymi może być bowiem równie ważny przy wyborze lokalizacji jak komparatywna analiza kosztów. Postawy społeczne są jednym z czynników „miękkich”, coraz częściej uwzględnianych przy analizach lokalizacyjnych.

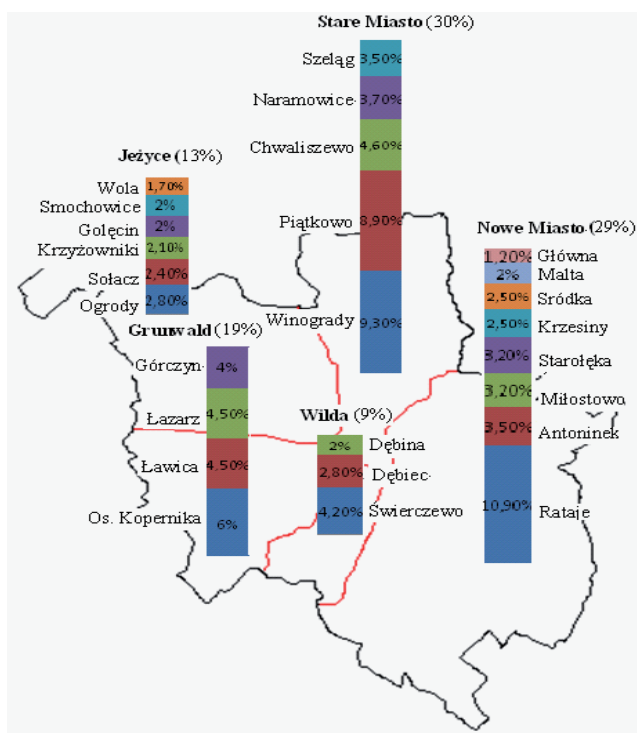
Charakterystyczną cechą analiz behawioralnych prowadzonych przez geografów jest ich zainteresowanie wyobrażeniami i postawami typowymi dla społeczności lokalnych czy zbiorowości regionalnych oraz ogólnymi prawidłowościami w przestrzennym zróżnicowaniu postaw, preferencji, wyobrażeń (analizy socjologiczne są zazwyczaj przestrzenne). Ponadto analiza postaw ma nie tylko walor poznawczy, lecz także znaczenie praktyczne dla potrzeb planowania oraz dla potrzeb władz lokalnych, podejmujących decyzje w celu przyciągnięcia na teren miejscowości nowych inwestycji, szczególnie przemysłowych (Domański 1987). Właśnie walory poznawcze i praktyczne znaczenie badań postaw społecznych wobec przemysłu i różnych aspektów uprzemysłowienia są powszechnie uznawane, co podkreślają Kortus (1983, 1984) oraz Dziewoński et al. (1986). W polskiej geografii nurt behawioralny w zakresie badań postaw społecznych prezentowany jest m.in. w pracach Domańskiego, wśród których najobszerniejsza dotyczy szczegółowej analizy postaw społeczności miejskich wobec uprzemysłowienia (1990). Autor koncentruje uwagę głównie na aspekcie poznawczym i emocjonalnym postaw, tzn. na przekonaniach i ocenach mieszkańców co do skutków uprzemysłowienia miast, zarówno tych pozytywnych, jak i negatywnych. Bada też strukturę postaw wobec uprzemysłowienia własnego miasta, a także miast w ogóle. W innej pracy tego autora, z 1989 roku (Domański 1989a), został przedstawiony model pokazujący syntetyczne ujęcie relacji między badanymi postawami a czynnikami na nie wpływającymi, wśród których do najważniejszych należą wrażliwość ekologiczna i dominacja jednego podmiotu – ich oddziaływanie zależy jednak od położenia społeczności w hierarchii osadniczej.

Zgodnie ze współczesną wiedzą socjologiczną i psychologiczną postawa jest wyrazem poznawczo-emocjonalnego stanu człowieka, związanym z określoną tendencją do działania (Kocowski 1982; Balawejder, Popiołek 1992). Chcąc scharakteryzować postawę, należy uwzględnić jej trzy zasadnicze komponenty: 1) komponent poznawczy – a więc zasób wiedzy i przekonań o danym obiekcie; 2) komponent emocjonalno-oceniający (afektywny), pokazujący oceny i nastroje, obawy i nadzieje związane z obiektem postawy, wartościujący ten obiekt jako atrakcyjny i aprobowany bądź obojętny i dezaprobowany przez otoczenie społeczne, oraz 3) komponent behawioralny, który opisuje zachowania wobec obiektu postawy i obejmuje także gotowość do realizacji tych zachowań. W przypadku analizy postaw wobec inwestycji międzynarodowych koncernów, w postaci fabryk funkcjonujących w przestrzeni lokalnej, aspekt behawioralny został zidentyfikowany jako gotowość podjęcia pracy w tych zakładach.

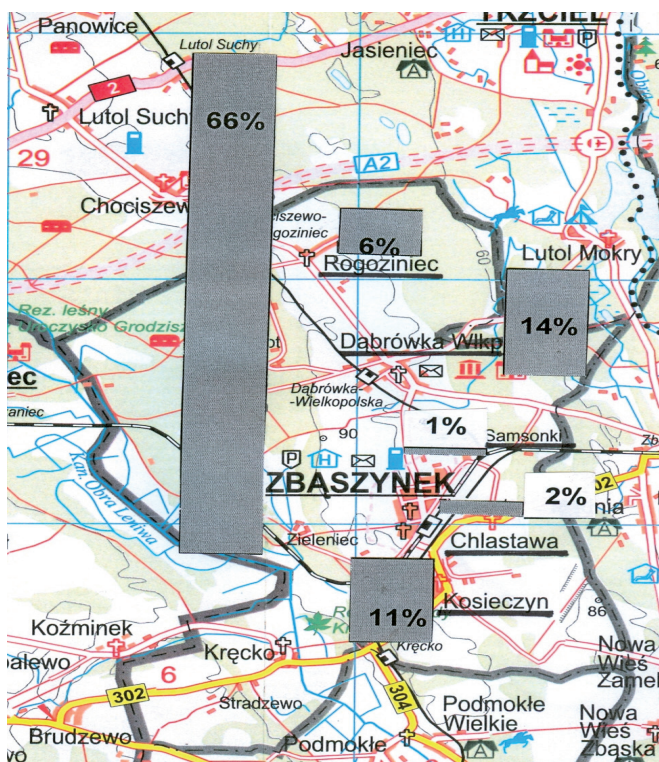
Społeczności lokalne i obiekty ich postaw

Zróżnicowanie postaw społecznych mieszkańców Poznania oraz mieszkańców gminy Zbąszynek wobec inwestorów zagranicznych zostało scharakteryzowane na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych. Postawy mieszkańców Poznania wobec lokalizacji oddziału koncernu międzynarodowego EXIDE Technologies badano od lutego do maja 2009 r. Badania przeprowadzono na wylo-

sowanej próbie mieszkańców z wykorzystaniem techniki doboru hazardowego (o reprezentatywności próby pobranej w sposób hazardowy pisze m.in. Matykowski 1992) – próba liczyła 678 respondentów, mieszkających w różnych dzielnicach Poznania (0,12% populacji miasta – ryc. 1a), z tym że w najludniejszych dzielnicach, tj. Stare Miasto i Nowe Miasto, wylosowano prawie 60% respondentów. Z kolei badania ankietowe w gminie Zbąszynek przeprowadzono w czerwcu 2008 r. Do próby wylosowano 516 respondentów, również w sposób hazardowy oraz z wykorzystaniem pewnych elementów metody kwotowej: udział respondentów ze Zbąszynka wynosił 69,0%, a udział respondentów z innych miejscowości gminy (Chlastawa, Samsonki, Dąbrówka Wielkopolska, Kosieczyn, Rogoziniec – ryc. 1b) – 31,0%. Rozkład ten był proporcjonalny do rozkładu miejsc zamieszkania całej populacji miasta i gminy Zbąszynek (61%: 39%). Wylosowana próba obejmowała 6,2% całej populacji miasta i gminy.

Ryc. 1a. Struktura respondentów według miejsc zamieszkania. Respondenci z Poznania
Źródło: opracowanie własne.

Ryc. 1b. Struktura respondentów według miejsc zamieszkania. Respondenci w gminie Zbąszynek

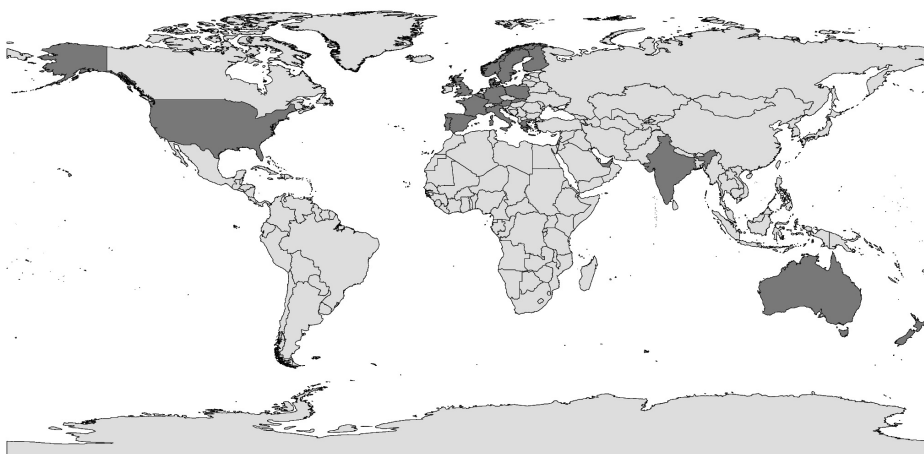
Źródło: opracowanie własne.

W opracowaniu postanowiono traktować obydwie zbiorowości jako społeczności lokalne, ponieważ za takie można właśnie uznać zbiorowości ludzi zamieszkujące własne terytorium, charakteryzujące się znaczną trwałością w czasie i jednocześnie wykazujące pewne powiązanie wewnętrznymi relacjami społecznymi (por. Domański 1990, s. 23–24). Traktowanie zbiorowości mieszkańców małej gminy Zbąszynek jako społeczności lokalnej nie budzi wątpliwości, natomiast zbiorowość mieszkańców wielkiej aglomeracji miejsko-przemysłowej, jaką jest Poznań, wydaje się tak silnie zróżnicowana, że należy znaleźć uzasadnienie takiego jej traktowania. Uznanie populacji Poznania za społeczność lokalną zostało oparte na ustaleniach Domańskiego, który w swojej pracy z 1990 roku udowodnił tezę o względnym zunifikowaniu postaw wewnątrz poszczególnych społeczności miejskich i zasadności używania terminu „miejskie społeczności lokalne” w odniesieniu do miast, niezależnie od ich wielkości. Również Misztal (1978) zwraca uwagę, że w socjologii anglosaskiej traktuje się mieszkańców miasta niezależnie od jego wielkości nie jako zbiorowości, lecz jako społeczności, jako pewne wspólnoty. Ponadto Domański (1990, s. 24) przywołuje stanowisko teoretyczne Turowskiego (1977) w sprawie społeczności lokalnych, zgodnie z którym au-

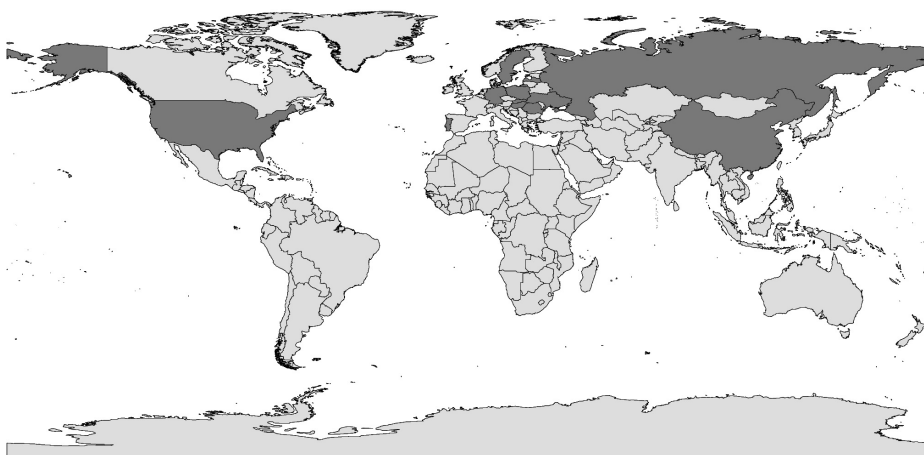
tor ten traktuje mieszkańców miasta jako społeczności lokalne ze względu na funkcjonowanie „świadomości grupowej”, a więc wiążące mieszkańców wspólnie wyznawane wartości i postawy. Szczególnie dobrze uzasadnia to stanowisko przypadek postaw wobec tzw. obiektów ogniskowych, tj. mających duże znaczenie, dominujących (Newcomb za: Kocowski 1982, s. 243), a za takie obiekty można uznać inwestorów zagranicznych, będących ważnymi elementami lokalnej przestrzeni gospodarczej.

Obiektem badania postaw miejskiej społeczności lokalnej Poznania była filia koncernu międzynarodowego EXIDE Technologies, który jest jednym z największych producentów akumulatorów kwasowych na świecie – posiada 21% udziału w światowym rynku akumulatorów, oferuje swoje produkty w 80 krajach i zatrudnia ponad 13 800 osób. Siedziba koncernu znajduje się w Stanach Zjednoczonych, w Georgii, w Milton. Działania koncernu koncentrują się na produkcji akumulatorów i baterii przemysłowych oraz ich obsłudze i sprzedaży, choć w strukturze koncernu występują również inne gałęzie, takie jak m.in. produkcja systemów zasilania rezerwowego oraz obudów plastikowych, utylizacja zużytych akumulatorów. Oddział koncernu w Poznaniu ulokowano po zakupie w 1995 r. fabryki akumulatorów i baterii Centra od jej strategicznego inwestora, francuskiego koncernu CEAC. Amerykanie przejęli łącznie 98% akcji i umożliwili poznańskiemu przedsiębiorstwu dostęp do najnowocześniejszych technologii i metod zarządzania oraz rynków zbytu. Fabryka mieści się przy ul. Gdyńskiej, przy wschodniej granicy Poznania, i sąsiaduje z gminami Czerwonak i Swarzędz. W 2009 r. (30 czerwca) zatrudniała 397 osób, co stanowiło zaledwie 0,7% pracujących w przemyśle w Poznaniu (w 2000 r. było to 1,2%). Mimo niewielkiego znaczenia ze względu na wielkość zatrudnienia Centra-EXIDE zajmuje jednak 16 pozycję w rankingu największych przedsiębiorstw Poznania ze względu na przychody ze sprzedaży, chociaż wśród przedsiębiorstw produkcyjnych jest to pozycja w pierwszej dziesiątce (Polityka 2008).

Z kolei obiektem badania postaw społeczności lokalnej gminy Zbąszynek była filia międzynarodowego koncernu Swedwood International Ltd. Koncern powstał w 1991 r. jako spółka-córka w ugrupowaniu holdingowym szwedzkiej IKEA. Swedwood to korporacja składająca się z 36 oddziałów produkcyjnych, takich jak tartaki, fabryki komponentów dla przemysłu meblarskiego oraz fabryki mebli, a jedynym odbiorcą tych wyrobów jest sieć sklepów IKEA. Korporacja ta jest przykładem ugrupowania jednostek produkcyjnych zintegrowanych pionowo w łańcuchu tworzenia wartości: od pozyskania surowca (tj. drewna z tartaków) do produktu finalnego (tj. mebli) i jego dostaw do odbiorcy, tj. IKEA. Poszczególne oddziały ugrupowania zlokalizowane są w dziewięciu krajach Europy: Szwecji, Niemczech, Polsce, Rumunii, na Węgrzech, Słowacji, Łotwie, Ukrainie i w Rosji (ryc. 2), a w trakcie budowy i uruchamiania są fabryki w Portugalii, Stanach Zjednoczonych i Chinach (Tobolska 2009). W całej korporacji Swedwood w 2007 r. zatrudnionych było ok. 14 000 pracowników, z czego 93% poza Szwecją. Produkcja koncernu w przeważającej części również skupia się poza Szwecją, tj. w 86% swojej wartości (dane z 2007 r.).

a) EXIDE Technologies

b) Swedwood

Ryc. 2. Rozmieszczenie filii i oddziałów koncernów na świecie

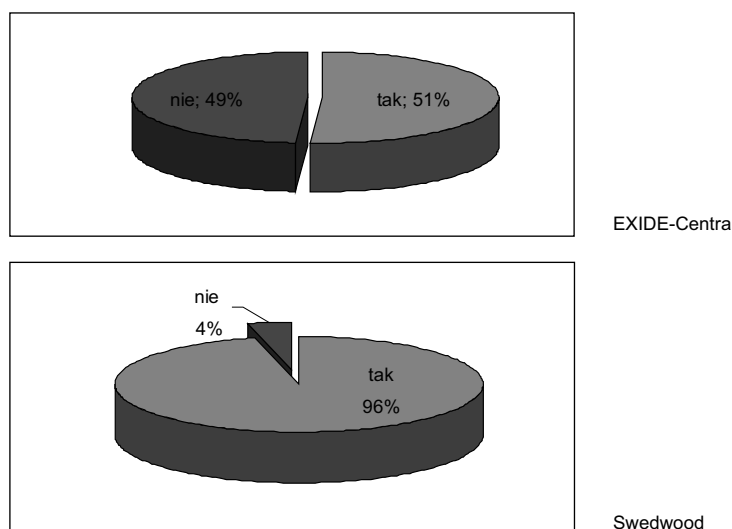
Źródło: opracowanie własne na podst. danych z polskich oddziałów koncernów.

Komponenty postaw społecznych wobec inwestora zagranicznego

Postawy dwóch różnych społeczności lokalnych wobec inwestora zagranicznego zlokalizowanego w miejscu ich zamieszkania scharakteryzowano, uwzględniając trzy składowe elementy postaw: a) poznawczy, b) oceniający, c) behawioralny. Celem charakterystyki było wykrycie różnic i podobieństw w postrzeganiu inwestora w społeczności lokalnej małej gminy Zbąszynek i społeczności lokalnej Poznania.

Komponent poznawczy postaw społecznych – wiedza o inwestorze

Różnice w relacji mieszkańców wobec inwestorów zagranicznych ujawniły się już w odpowiedzi na pierwsze pytanie ankiety, „Czy słyszał(a) Pan(i) o przedsiębiorstwie EXIDE Technologies-Centra/Swedwood?” – wśród respondentów poznańskich tylko 51% (tj. 349) odpowiedziało pozytywnie, natomiast wśród ankietowanych mieszkańców gminy Zbąszynek aż 96,0% (tj. 494, ryc. 3a). W rezultacie tylko respondenci, którzy udzielili pozytywnej odpowiedzi na to pytanie, mogli kontynuować realizację ankiety, natomiast pozostałe osoby nie знаły przedsiębiorstwa, a więc musiały zostać wyeliminowane z dalszych badań ankietowych.

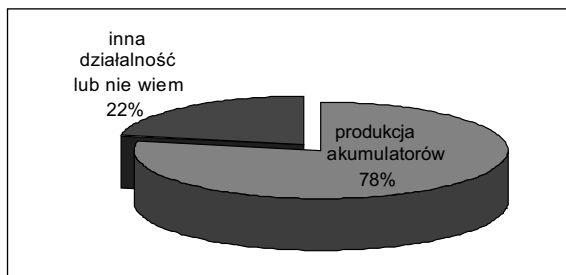
Ryc. 3a. Odpowiedzi na pytanie „Czy słyszał(a) Pan(i) o przedsiębiorstwie EXIDE Technologies-Centra/Swedwood?”

Źródło: opracowanie własne.

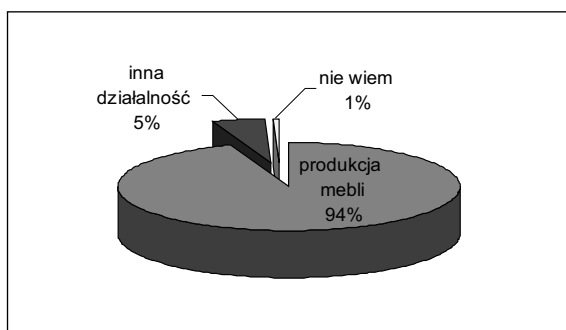
Znacznie mniejsze problemy respondenci poznańscy mieli ze wskazaniem działalności firmy: 78% ankietowanych wiedziało, jaką działalność prowadzi EXIDE („produkcja i sprzedaż akumulatorów”), a tylko 22% nie potrafiło udzielić odpowiedzi lub wskazało błędną (ryc. 3b). Natomiast wśród mieszkańców gminy Zbąszynek również i w tym przypadku wiedza na temat działalności Swedwood była większa, gdyż prawie wszyscy pytani mieszkańcy (94,5%) potrafili wskazać prawidłową odpowiedź, tj. produkcję mebli. Tylko nieliczni (24) podali inną działalność, a trzy osoby w ogóle nie wiedziały, co produkuje fabryka. Takie wyniki, wskazujące na wysoki stopień wiedzy respondentów na temat działalności zakładów inwestorów zagranicznych, mogą świadczyć o mocnej ich pozycji na lokalnym rynku, a w przypadku EXIDE także o popularności, kojarzonej przede

wszystkim z firmą i znakiem towarowym „Centra”, którym do 2008 r. firma ta się posługiwała.

EXIDE-Centra

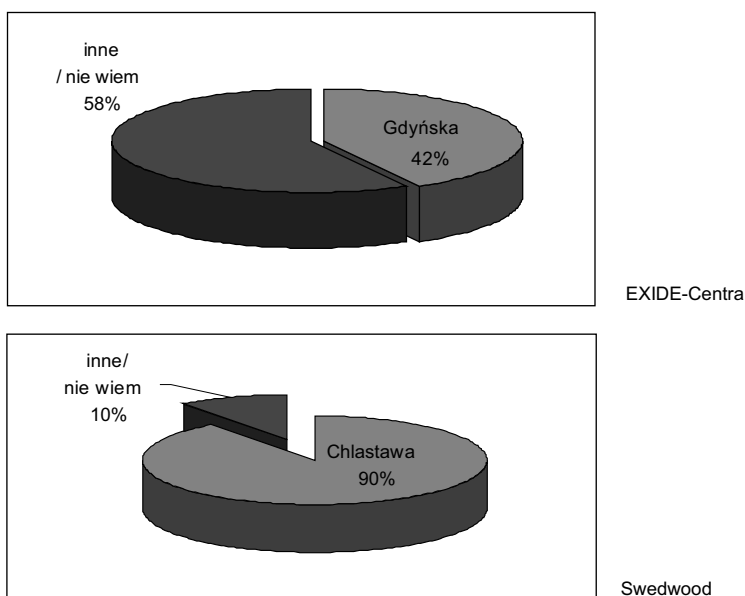
Swedwood

Ryc. 3b. Odpowiedź na pytanie „Jaką działalność prowadzi EXIDE Technologies-Centra/ Swedwood?”

Źródło: opracowanie własne.

Nieco mniej osób potrafiło wskazać szczegółową lokalizację zakładu (w przypadku EXIDE ulicę lub dzielnicę, na której się znajduje, w przypadku Swedwood chodziło o małą wieś Chlastawa, ryc. 3c). W Poznaniu 42% respondentów (147) wiedziało, że przedsiębiorstwo mieści się przy ul. Gdyńskiej, co stanowiło poprawną odpowiedź (również jako poprawne odpowiedzi kwalifikowano ulice Bałtycką i Lechicką, gdyż fabryka zlokalizowana jest w zasadzie na skrzyżowaniu tych znaczących w układzie komunikacyjnym miasta arterii).

Wiele przedsiębiorstw próbuje poprzez różne działania uczestniczyć w życiu mieszkańców miast i regionów, w których są zlokalizowane. Działania te polegają m.in. na organizacji różnych imprez rekreacyjno-sportowych, partycypacji finansowej w budowie infrastruktury zarówno technicznej, jak i społecznej, a także wsparciu finansowym indywidualnych przypadków. Przedsiębiorstwa, szczególnie te nowe dla regionu czy miasta, starają się w ten sposób zintensyfikować więzi ze swoim otoczeniem społecznym, ze swoimi pracownikami, mieszkańcami, a tym samym zwiększyć swoje zakorzenienie (*embeddedness*) w regionie. Jest to też pewna forma promocji i marketingu przedsiębiorstwa, polepszająca z reguły jego wizerunek w społeczności lokalnej.

Ryc. 3c. Wskazania lokalizacji zakładu przez respondentów. Komponent poznawczy podstaw społecznych

Źródło: opracowanie własne.

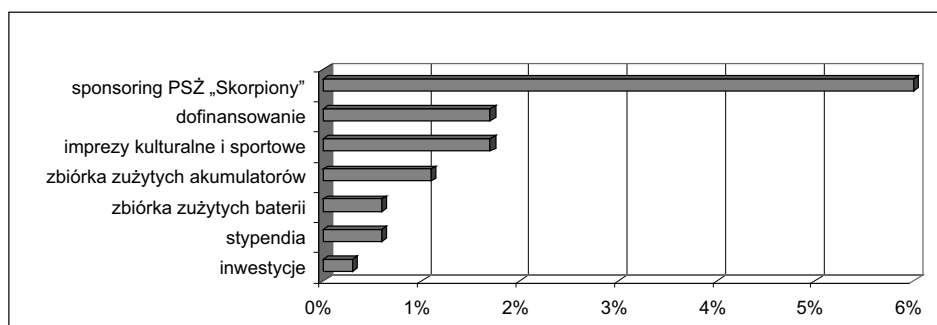
Respondentów ankiety poproszono o wymienienie znanych im przykładów takich działań fabryki EXIDE-Centra na rzecz miasta i jego mieszkańców. Większość respondentów (88%, tj. 306) nie potrafiła wymienić ani jednego przykładu. Z kolei pozostałe 12% (43) wskazało określone działania, a wśród najczęściej wymienianych przykładów znalazły się (ryc. 4a):

- zbiórka przez przedsiębiorstwo zużytych akumulatorów – 1,1% (4),
- zbiórka przez przedsiębiorstwo zużytych baterii – 0,6% (2),
- różnego rodzaju dofinansowania – 1,7% (6),
- inwestycje – 0,3% (1),
- sponsoring (team żużlowy PSŻ „Skorpiony” Poznań) – 6% (22),
- organizowanie imprez kulturalno-sportowych – 1,7% (6),
- stypendia – 0,6% (2).

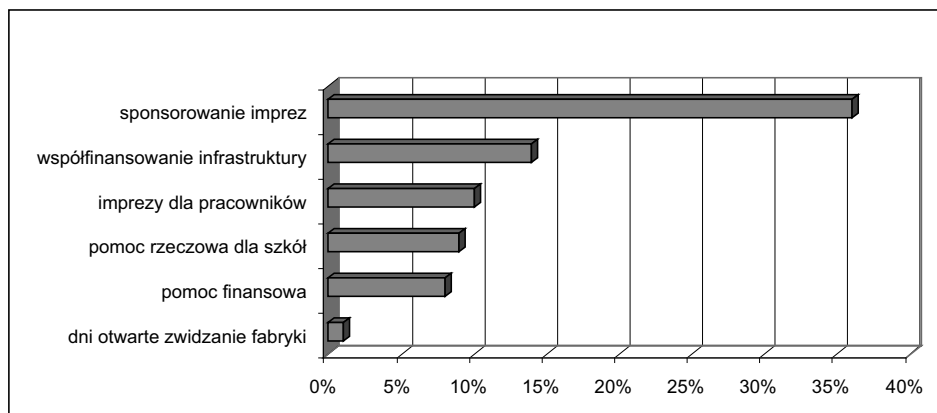
Z kolei mieszkańcy Zbąszynka potrafili w znacznie większym stopniu podać przykłady działań Swedwood na rzecz społeczności lokalnej – tylko 158 respondentów, tj. 32%, nie wskazało żadnego przykładu takich działań. Większość (68%) najczęściej wymieniała następujące inicjatywy Swedwood (ryc. 4b):

- sponsorowanie imprez kulturalnych i sportowych, takich jak m.in. mecze piłki nożnej, biegi, Dni Zbąszynka, Dzień Dziecka, odpust parafialny, Wielka Orkiestra Świątecznej Pomocy czy sponsorowanie klubu Obra Zbąszyń – na takie przykłady wskazało 36,2% respondentów, tj. 179;
- pomoc rzeczowa w postaci mebli dla szkoły – 8,9% wskazań (44);

- pomoc finansowa na rzecz kościoła, dofinansowanie stadionu, szpitala (karetki pogotowia), domu kultury, Uczniowskich Klubów Sportowych, oświetlenie cmentarza, zapomogi dla niepełnosprawnych i biednych – 8,6% wskazań (40);
- współfinansowanie infrastruktury, np. kanalizacji, oczyszczalni ścieków, nowych dróg czy projektów budowy obwodnicy oraz basenu – 13,8% wskazań (68);
- imprezy dla pracowników – 10,3% wskazań (51);
- dni otwarte w fabryce i możliwość jej zwiedzenia – 1,0% wskazań (5).

a) EXIDE-Centra

b) Swedwood

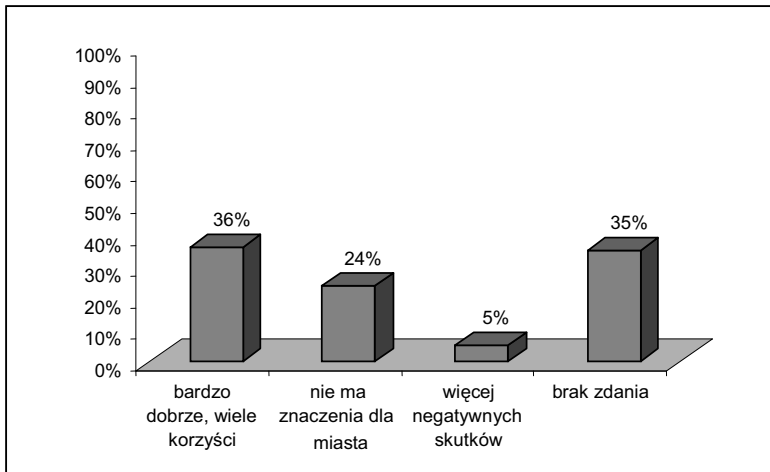
Ryc. 4. Przykłady działań inwestorów zagranicznych na rzecz społeczności lokalnych
Źródło: opracowanie własne.

Komponent oceniający postaw społecznych

Wyraźne różnice ujawniły się także przy ocenie lokalizacji przedsiębiorstwa przez mieszkańców, a także ich opinii na temat funkcjonowania zakładu oraz perspektyw rozwoju w mieście czy gminie. Na pytanie: „Jak ocenia Pan(i) fakt zlokalizowania jednej z fabryk międzynarodowego koncernu?” respondenci mieli do wyboru cztery odpowiedzi:

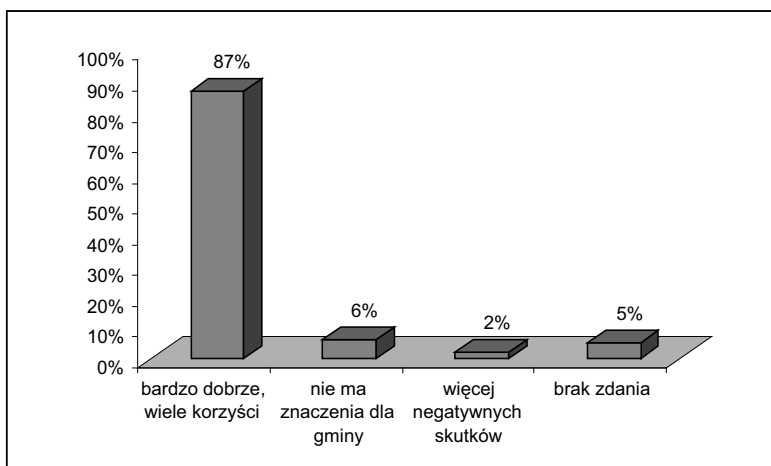
- bardzo dobrze – miasto i jego mieszkańcy mają wiele korzyści,
- taka lokalizacja nie ma specjalnego wpływu na życie mieszkańców i miasta,
- taka lokalizacja przynosi wiele niekorzyści i negatywnych skutków miastu i jego mieszkańcom,
- nie mam zdania.

Na bardzo dobrą ocenę lokalizacji inwestora zagranicznego oraz wiele korzyści dla miasta i jego mieszkańców wskazało 36% respondentów z Poznania i aż 86,6% mieszkańców gminy i miasta Zbąszynek (ryc. 5). W Poznaniu niemalże równoliczną grupę stanowili respondenci, którzy nie potrafili dokonać żadnej jednoznacznej oceny lokalizacji EXIDE w mieście (35%), natomiast w Zbąszynku było tylko 5% takich odpowiedzi. Również większa grupa poznanian (24%) niż mieszkańców Zbąszynka (6%) jest zdania, że lokalizacja tej inwestycji zagranicznej nie ma specjalnego znaczenia w ich życiu i gospodarce regionu, natomiast najmniej liczne są odpowiedzi podkreślające przewagę niekorzyści związanych z tymi lokalizacjami (5% w Poznaniu i 2% w Zbąszynku).

Ryc. 5a. Ocena lokalizacji fabryk inwestorów zagranicznych. EXIDE Technologies

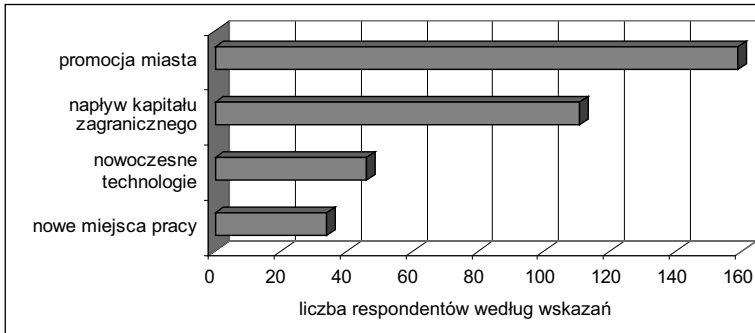
Źródło: opracowanie własne.

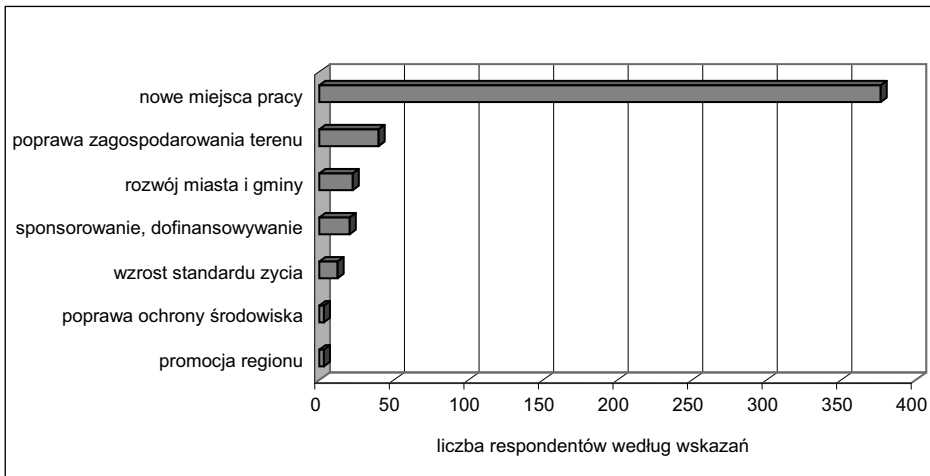
Ryc. 5b. Ocena lokalizacji fabryk inwestorów zagranicznych. Swedwood

Źródło: opracowanie własne.

Wśród korzyści wynikających z lokalizacji EXIDE w Poznaniu na pierwszym miejscu respondenci wskazywali na promocję miasta (ryc. 6) – Poznań jako miejsce produkcji międzynarodowego koncernu EXIDE ma większe szanse na pojawienie się z tego względu na gospodarczej mapie świata jako lokalizacja korzystna dla inwestorów globalnych, a przez to ma większą szansę wzbudzić zainteresowanie innych inwestorów. Ten efekt promocyjny zwiększa więc możliwości dalszego wzrostu i rozwoju miasta, a tym samym poziomu i warunków życia jego mieszkańców. Z kolei w Zbąszynku pierwszorzędną korzyścią w opinii większości ankietowanych (377, tj. 76,3%) były nowe miejsca pracy dla mieszkańców, którzy po degradacji węzła kolejowego o znaczeniu krajowym i międzynarodowym stracili w dużej części pracę. Respondenci ze Zbąszynka również zauważają korzyści w postaci promocji gminy i miasta, ale ta zaleta wymieniana jest w ostatniej kolejności (wskazało na nią tylko trzech respondentów). Badani z Poznania nowe miejsca pracy z kolei wymieniają na ostatnim miejscu, gdyż większe znaczenie ma w ich opinii napływ kapitału zagranicznego do miasta, a także nowoczesnych technologii produkcji oraz metod organizacji pracy, które zdaniem pytaných mieszkańców cechują inwestorów globalnych.

a) EXIDE Technologies

b) Swedwood

Ryc. 6. Korzyści wynikające z lokalizacji fabryk inwestorów zagranicznych

W kolejnym etapie badań postaw dokonano oceny atrakcyjności fabryk na lokalnym rynku pracy. W tym celu poproszono ankietowanych mieszkańców o ocenę przedsiębiorstwa ze względu na atrakcyjność oferowanych miejsc pracy. Zadaniem respondentów było zaznaczenie wybranej oceny na pięciopunktowej skali Likerta, na której „5” oznaczało bardzo dużą atrakcyjność, a „1” – brak atrakcyjności oferowanych miejsc pracy, natomiast „2”, „3”, „4” były to wartości pośrednie.

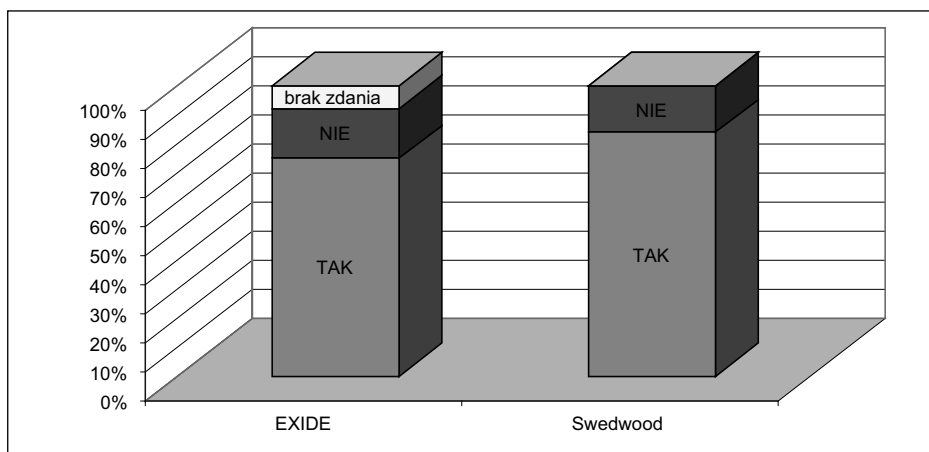
5-----4-----3-----2-----1

bardzo atrakcyjna praca fabryka nie
oferuje atrakcyjnej pracy

Otrzymana ocena średnia ważona dla fabryki EXIDE w Poznaniu wynosiła 3,43 i była nieco niższa niż ocena Swedwood (3,72). Obydwie oceny były jed-

nak pozytywne i bliższe maksymalnej wartości pozytywnej, tj. 5, co oznacza, że mieszkańcy obydwu społeczności lokalnych prawie jednakowo dobrze oceniają zagranicznych pracodawców.

Respondentów poproszono również o wypowiedź na temat przyszłości i rozwoju fabryk poprzez rozbudowę i zwiększanie zatrudnienia (ryc. 7).

Ryc. 7. Rozkład odpowiedzi na pytanie: „Czy fabryki powinny się rozwijać, rozbudowywać i zwiększać zatrudnienie?”

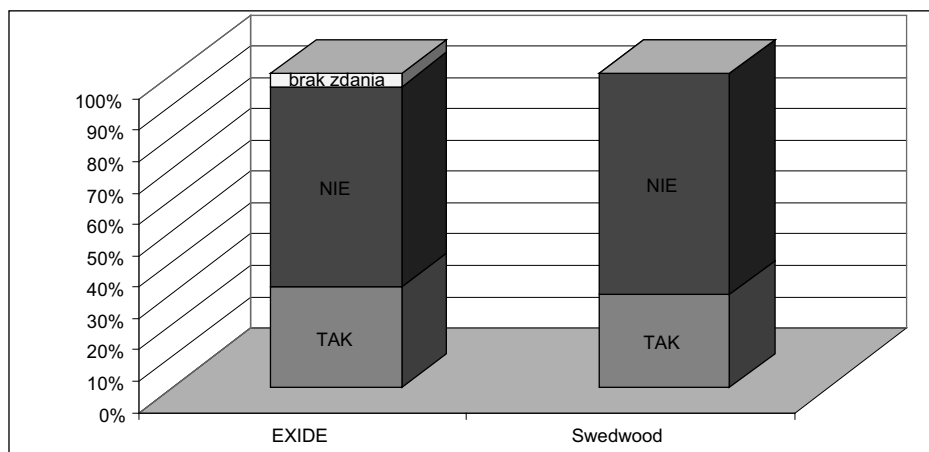
Źródło: opracowanie własne.

Większość respondentów (75% w Poznaniu i 84% w Zbąszynku) popierała rozwój tych inwestycji zagranicznych. Bardziej jednoznacznie wypowiedzieli się mieszkańcy małej gminy, gdyż nie tylko większa grupa wyrażała taką pozytywną opinię, lecz także nikt nie miał wątpliwości co do przyszłości fabryki Swedwood, natomiast wśród poznanian znalazła się grupa (8%), która nie miała sprecyzowanych poglądów na tę kwestię.

Komponent behawioralny postaw społecznych

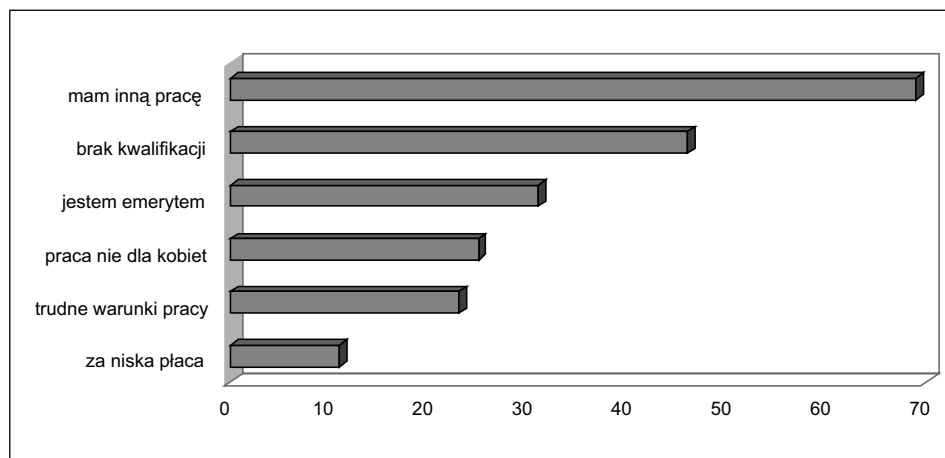
Ten komponent postawy mieszkańców Poznania i Zbąszynka wobec fabryk inwestorów zagranicznych zidentyfikowano poprzez zbadanie pewnych zachowań w stosunku do obiektów postaw. W przypadku takich obiektów jak przedsiębiorstwa produkcyjne może oznaczać to gotowość podjęcia w nich pracy. W celu scharakteryzowania tego komponentu postawy poproszono ankietowanych o odpowiedź na pytanie: „Czy chciał(a)by Pan(i) pracować w EXIDE/Swedwood?”. W Poznaniu 64% ankietowanych (224) nie wyraziło gotowości podjęcia pracy w przedsiębiorstwie EXIDE, a 32% (113) stwierdziło, że przyjęłoby taką ofertę, natomiast 4% (12) nie miało zdania (ryc. 8). Głównymi przyczynami niechęci wobec podjęcia pracy w fabryce było posiadanie przez respondentów dobrej płatnej pracy oraz brak kwalifikacji i doświadczenia w tej branży, a także trudne

warunki pracy (ryc. 9). Z kolei w Zbąszynku jeszcze mniejsza grupa ankietowanych była skłonna podjąć pracę w Swedwood – tylko 29,5% (ryc. 8), a głównymi przyczynami były (po wyeliminowaniu odpowiedzi, że respondent ma już pracę lub że jest emerytem) opinie o zbyt ciężkiej pracy oraz posiadanie innych planów zawodowych, a w dalszej kolejności zbyt niskie płace. Ten ostatni argument również miał znaczenie dla respondentów z Poznania, ale wymieniali go w ostatniej kolejności, podczas gdy dla mieszkańców gminy Zbąszynek był jednym z trzech najważniejszych (ryc. 10).

Ryc. 8. Komponent behawioralny postaw społecznych – procent ankietowanych wyrażających gotowość podjęcia pracy w fabrykach inwestorów zagranicznych

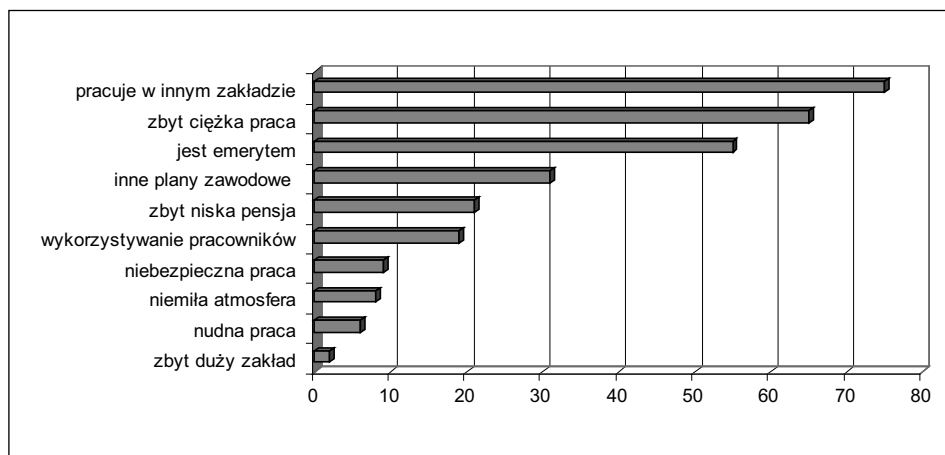
Źródło: opracowanie własne.

Ryc. 9. Przyczyny braku gotowości podjęcia pracy w EXIDE według liczby odpowiedzi respondentów

Źródło: opracowanie własne.

Ryc. 10. Przyczyny braku gotowości podjęcia pracy w Swedwood według liczby odpowiedzi respondentów

Źródło: opracowanie własne.

Podsumowanie

Analiza trzech składowych komponentów postaw społecznych ujawniła liczne różnice, ale i podobieństwa niektórych aspektów postrzegania inwestorów zagranicznych przez społeczności lokalne dużego miasta i małej gminy. W aspekcie komponentu poznawczego postawy można skonstatować, że mieszkańcy dużego miasta słabiej znają pojedynczego inwestora zagranicznego niż mieszkańcy małej gminy: w Poznaniu fabryka EXIDE jest jedną z wielu inwestycji zagranicznych, w Zbąszynku Swedwood jest największą inwestycją zagraniczną i jedną z nielicznych. Stąd dla dużej części (49% respondentów z Poznania) fabryka EXIDE jest nieznana i niewielu (42%) potrafi wskazać jej lokalizację; z kolei fabrykę Swedwood znają niemalże wszyscy mieszkańcy gminy (96%) i doskonale wiedzą, gdzie jest zlokalizowana.

Różnice między postawami małej społeczności lokalnej i społeczności wielkiego miasta dosyć wyraźnie ujawniają się w oceniającym komponentcie postawy. Wyższą ocenę lokalizacji inwestycji zagranicznej i jej znaczenia dla rozwoju lokalnego zaobserwowano wśród respondentów ze Zbąszynka – aż 87% bardzo dobrze ocenia ten fakt wobec tylko 36% tak pozytywnych ocen wśród mieszkańców Poznania i dodatkowo relatywnie wielu wypowiedzi o braku znaczenia tej lokalizacji dla rozwoju miasta (24%). Taki rozkład ocen znajduje swoje potwierdzenie w wynikach badań postaw wobec uprzemysłowienia przeprowadzonych przez Domańskiego (1990), z których wynika, że społeczności miast powyżej pewnego progu nasycenia przemysłem wykazują negatywne nastawienie wobec dalszego wzrostu lokalnego uprzemysłowienia, nawet jeśli dotychczasowe uprzemysłowienie oceniają pozytywnie. Można więc zauważyć pewną zbieżność z tymi ustaleniami ocen inwestora zagranicznego: mniej pozytywnych

w Poznaniu, gdzie funkcjonuje relatywnie dużo podmiotów z kapitałem zagranicznym, i więcej pozytywnych w małej gminie Zbąszynku, w której inwestycja Swedwood jest dominująca (jest dobrem rzadkim).

Można podjąć również próbę wyjaśnienia tak wysokiej pozytywnej oceny lokalizacji Swedwood w Zbąszynku w świetle koncepcji potrzeb Masłowa (Masłowski 1978, 1990 oraz m.in. Kocowski 1982; Warnecke 1993). Odwołując się do jej założeń, można przypuszczać, że również społeczne poczucie niezaspokojenia elementarnych potrzeb, tj. brak innych ofert na lokalnym rynku pracy, powoduje upatrywanie w nowej inwestycji zagranicznej drogi do polepszenia sytuacji (wskazują na to odpowiedzi dotyczące korzyści z inwestycji, wśród których na pierwszym miejscu wymieniane były „nowe miejsca pracy” – 76,3% wskazań, ryc. 6b). Ponadto postawy społeczności lokalnych wobec inwestorów zagranicznych są szczególnie pozytywne ze względu na świadomość uzależnienia rozwoju infrastruktury społecznej od uprzemysłowienia (wskazania takich korzyści jak: „poprawa zagospodarowania terenu”, „rozwój miasta i gminy”). Niewątpliwie również wysoka pozytywna ocena inwestora zagranicznego w gminie Zbąszynku wynika z uzależnienia od jednego dużego zakładu przemysłowego – na taką silną zależność oceny od dominacji w lokalnej przestrzeni gospodarczej wskazują także wyniki badań Domańskiego (1990).

Komponent behawioralny postawy identyfikowany z gotowością podjęcia pracy w fabryce z kapitałem zagranicznym wskazuje na większą niechęć do takich zachowań wśród mieszkańców małej gminy (tylko 29,5% respondentów ze Zbąszynka chciałoby pracować w Swedwood) niż wśród mieszkańców miasta, wśród których 32% wyraziło gotowość podjęcia pracy w EXIDE pomimo nieco lepszej oceny Swedwood (3,72) na lokalnym rynku pracy niż tej pierwszej (3,43). Najważniejszą przyczyną niechęci i braku gotowości do takich zachowań (po wyeliminowaniu takich oczywistych przyczyn jak zatrudnienie w innej firmie czy status emeryta) jest dla ankietowanych mieszkańców Poznania obawa przed wysokimi wymaganiami pracodawcy (odpowiedzi „nie mam wystarczających kwalifikacji”), a także trudne warunki pracy (praca przy produkcji akumulatorów mimo udoskonalenia technologicznego nadal nie jest bez znaczenia dla zdrowia). Ten ostatni argument, w nieco innym jednak znaczeniu („trudna praca”), był również wymieniany jako jeden z pierwszych przez respondentów ze Zbąszynka, ale dla nich jeden z najistotniejszych motywów braku gotowości podjęcia pracy w Swedwood stanowiły zbyt niskie zarobki oferowane przez ten zakład.

Różnice we wszystkich trzech analizowanych aspektach postaw (wiedzy o obiekcie, aspekcie afektywnym i aspekcie behawioralnym) wskazują, że lokalizacja filii wielkiego międzynarodowego koncernu ma inne znaczenie dla małej społeczności gminy Zbąszynku, a inne dla lokalnej społeczności wielkomiejskiej Poznania. Respondenci ze Zbąszynka są bardziej zadowoleni z obecności inwestora, ale też czują się bardziej wykorzystywani przez dominujący podmiot gospodarczy, z kolei postawy respondentów z Poznania wskazują na większą niezależność rozwoju miasta od tego pojedynczego inwestora, a także na relatywnie większą atrakcyjność pracy oferowanej przez EXIDE.

Literatura

- Balawejder K., Popiołek K., 1992, „Postawy wobec prywatyzacji i ich społeczno-psychologiczne uwarunkowania”, *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, t. LIV, z. 2, s. 111–121.
- Domański B., 1983, „Badania regionalnych wyobrażeń i preferencji decydentów przemysłowych”, *Przegląd Zagranicznej Literatury Geograficznej*, nr 3, s. 25–42.
- Domański B., 1985, „Ocena lokalizacji fabryki obuwia w Nowym Targu”, *Zeszyty Naukowe UJ, Prace Geograficzne*, z. 62, s. 37–54.
- Domański B., 1987, „Niektóre problemy użyteczności badań postaw i preferencji społecznych dla potrzeb planowania przestrzennego”, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Geograficzne*, z. 70, s. 7–22.
- Domański B., 1989a, „Attitudes to local industrial development and quality of life in Poland”, w: R.J.R. Linge, G.A. van der Knaap (red.), *Labour, Environment and Industrial Change*, London: Routledge, s. 50–66.
- Domański B., 1989b, „Przestrzeń a postawy społeczne – wybrane zagadnienia”, *Przegląd Geograficzny*, t. LXI, z. 4, s. 423–439.
- Domański B., 1990, „Społeczności miejskie wobec uprzemysłowienia”, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Geograficzne*, z. 82.
- Domański B., Libura H., 1986, „Geograficzne badania wyobrażeń, postaw i preferencji”, *Przegląd Geograficzny*, t. LVIII, z. 1–2, s. 143–164.
- Domański B., Praweńska-Skrzypek G., 1986, „Przestrzenne zróżnicowanie wyobrażeń miasta na przykładzie Jarosławia”, *Folia Geographica, Series Geographica – Oeconomica*, t. 19.
- Dziewoński K., Andrzejewski A., Kołodziejcki J., 1986, *Spatial economy and policies in Poland*, XXVI European Congress of the RSA, Kraków.
- Jagielski A., 1977, *Geografia ludności*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Jałowiecki B., 1980, *Człowiek w przestrzeni miasta*, Katowice: Śląski Instytut Naukowy.
- Kocowski T., 1982, *Potrzeby człowieka, koncepcja systemowa*, Wrocław–Warszawa: Ossolineum–Wydawnictwo PAN, s. 243.
- Kortus B., 1981, „Geografia przemysłu i jej aktualne problemy badawcze”, *Przegląd Geograficzny*, nr 53, s. 285–294.
- Kortus B., 1983, „Społeczno-humanistyczny nurt w badaniach geografii przemysłu”, *Przegląd Zagranicznej Literatury Geograficznej*, nr 3, s. 17–22.
- Kortus B., 1984, „Główne kierunki i problemy badawcze Grupy Roboczej Geografii Przemysłu oraz Komisji Systemów Przemysłowych Międzynarodowej Unii Geograficznej”, *Przegląd Geograficzny*, nr 56, t. 1–2, s. 165–174.
- Maslow A.H., 1978, *Motivation und Persönlichkeit*, Olten: Walter.
- Maslow A.H., 1990, *Motywacja i osobowość*, przeł. P. Sawicka, Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX.
- Matykowski R., 1992, „Zbieranie i tworzenie informacji w badaniach społeczno-geograficznych: problemy i trudności”, w: Z. Chojnicki, T. Czyż (red.), *Współczesne problemy geografii społeczno-ekonomicznej Polski*, Poznań: Uniwersytet Adama Mickiewicza (Seria Geografia, nr 55), s. 149–162.
- Misztal B., 1978, *Socjologia miasta*, Warszawa: Instytut Wydawniczy CRZZ.
- Polityka, 2008, www.lista500.polityka.pl.

- Strykiewicz T. (red.), 2005, *Impact of Foreign Investors on Regional and Local Development: The Case of GlaxoSmithKline Pharmaceuticals S.A. in Poznań*, Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe.
- Taylor Z., 1980, „O społecznej geografii transportu”, *Przegląd Geograficzny*, nr 52, s. 41–59.
- Tobolska A., 1997, „Postawy pracowników dużych przedsiębiorstw przemysłowych wobec procesu prywatyzacji”, w: *Przyrodnicze i społeczne walory Mazowsza w dobie restrukturyzacji*. Wystąpienia 46 Zjazdu PTG, Rynia, s. 235–239.
- Tobolska A., 2004, *Zmiany własnościowe i organizacyjno-ekonomiczne w wybranych dużych przedsiębiorstwach przemysłowych Poznania w okresie transformacji*, Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe.
- Tobolska A., 2009, „Measurement of geographical distance in company internationalization”, *Naukovy Visnyk Chernivetskogo Univiersitetu: Zbirnyk Naykovykh Prats*. Vyp. 458 (Geografia), s. 26–31.
- Turowski J., 1977, „Społeczność lokalna”, *Studia Socjologiczne*, t. 17, z. 3, s. 105–129.
- Warnecke H.J., 1993, *Die Fraktale Fabrik: Revolution der Unternehmenskultur*, Berlin-Heidelberg: Springer Verlag.
- Wdowicka M., 2008, „Ewolucja działania korporacji transnarodowych i jej znaczenie w gospodarce lokalnej”, w: J. Parysek (red.), *Wybrane problemy miast i aglomeracji miejskich na początku XXI wieku*, Poznań: Uniwersytet Adama Mickiewicza (Biuletyn IGS-EiGP, Seria Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna, nr 6), s. 63–86.

DIFFERENCES IN ATTITUDES OF LOCAL COMMUNITIES TOWARDS FOREIGN INVESTORS

Branches of international corporations are a significant element of the economic structure of towns and regions, and depending on the degree of their integration with (‘embeddedness’ in) the regional and local economic milieu, they can play an important role in their development. The location of a branch of an international corporation has a multitude of effects in a variety of spheres: economic, social, spatial, and environmental. The effects in the social sphere include the formation of attitudes of the residents towards the investor, which takes place on the basis of the knowledge about the investor and his/her image, and then gives rise to some forms of behaviour towards him. This paper compares the attitudes towards foreign investors of the residents of a big city and a small rural commune. The analysis is based on a survey research carried out among the inhabitants of Poznań city and the commune of Zbąszynek. The attitudes examined in the first case were those towards a branch of the international corporation EXIDE Technologies, which has been operating in the city since 1995, and in the other case, the attitudes towards a branch of the Swedwood corporation, present in the commune since 1999.